

**JEAN PIAGET**

**Șase  
studii de  
psihologie**

Traducere din franceză de  
**Ana Mihăilescu**

**PSIHOLOGIA  
PENTRU  
TOȚI**



**TREI**

## CUPRINS

<i>Avertismentul editorului francez</i> . . . . .	7
---	---

### Partea I

1. Dezvoltarea mentală a copilului. . . . .	11
I. Nou-născutul și sugarul . . . . .	18
II. Copilăria mică, de la doi la șapte ani . . . . .	29
III. Copilăria de la 7 la 12 ani . . . . .	57
IV. Adolescența . . . . .	85

### Partea a II-a

2. Gândirea copilului mic . . . . .	101
3. Limbajul și gândirea din punct de vedere genetic . . . . .	114
4. Rolul noțiunii de echilibru în explicație în psihologie . . . . .	129
5. Probleme de psihologie genetică . . . . .	149
6. Geneza și structura în psihologia inteligenței . . . . .	185
<i>Bibliografie</i> . . . . .	206





## DEZVOLTAREA MENTALĂ A COPILULUI<sup>1</sup>

Dezvoltarea psihică începe încă de la naștere și se încheie la vârsta adultă, fiind comparabilă cu creșterea organică: la fel ca aceasta, ea constă, în principal, într-o evoluție spre echilibru. Într-adevăr, așa cum corpul este într-un proces de evoluție până la un nivel relativ stabil, caracterizat prin încheierea perioadei de creștere și maturitatea organelor, și viața mentală poate fi concepută ca evoluând în direcția unei forme de echilibru finale, reprezentate de spiritul adult. Prin urmare, dezvoltarea este, într-un fel, o echilibrare progresivă, o trecere perpetuă de la o stare de echilibru mai scăzut la o stare de echilibru superior. Din punct de vedere al inteligenței, putem deci să opunem cu ușurință instabilității și incoerenței relative ale ideilor infantile sistematizarea rațiunii adultului. În domeniul vieții afective, am constatat frecvent că echilibrul sentimentelor

<sup>1</sup> „Le développement mental de l'enfant“, studiu apărut în *Juventus Helvetica*, Zürich, 1940.

crește odată cu vârsta. În fine, relațiile sociale se supun și ele aceleiași legi a stabilizării graduale.

Totuși, dacă vrem să respectăm dinamismul inerent realității spirituale, trebuie să subliniem, de la bun început, o diferență esențială între viața corpului și cea a spiritului. Forma finală de echilibru atinsă de creșterea organică este mai statică decât cea spre care tinde dezvoltarea mentală și, în special, mai instabilă, astfel că, imediat ce s-a încheiat evoluția ascendentă, începe, automat, o evoluție regresivă, care conduce spre bătrânețe. Or, anumite funcții psihice, în strânsă dependență de starea organelor, urmează o curbă analoagă: acuitatea vizuală, de exemplu, trece printr-un *maximum* spre sfârșitul copilăriei, diminuându-se ulterior, iar mai multe comparații perceptive se află sub incidența aceleiași legi. Dimpotrivă, funcțiile superioare ale inteligenței și afectivității tind spre un „echilibru mobil“, cu atât mai stabil cu cât este mai mobil, astfel încât, pentru spiritele sănătoase, încheierea creșterii nu înseamnă, în niciun caz, începutul decadenței, ci permite un progres spiritual care nu este deloc în contradicție cu echilibrul interior.

În consecință, tocmai în termeni de echilibru vom încerca să descriem evoluția copilului și adolescentului. Din acest punct de vedere, dezvoltarea mentală este o construcție continuă, comparabilă cu ridicarea unei clădiri de proporții — care va fi tot mai solidă cu fiecare adaos — sau mai degrabă cu montarea unui mecanism subtil, ale cărui faze graduale de ajustare ar ajunge la o suplețe și o mobilitate a pieselor sale, cu atât mai mari cu cât



echilibrul lor ar deveni mai stabil. În acest caz, trebuie să introducem o distincție importantă între două aspecte complementare ale acestui proces de echilibrare: este necesar să opunem, de la început, structurile variabile, care definesc forme sau stări succesive de echilibru, unei anumite funcționări constante, care asigură trecerea de la oricare stare la nivelul următor.

De fapt, când comparăm copilul cu adultul, suntem surprinși când de identitatea reacțiilor — vorbim atunci despre „o mică personalitate“, pentru a spune că un copil știe foarte bine ce dorește și acționează, la fel ca noi, în funcție de interese precise —, când de descoperirea unui întreg ansamblu de diferențe — în joc, de exemplu, sau în modul de a raționa —, caz în care afirmăm că „un copil nu este un mic adult“. Or, cele două impresii sunt, rând pe rând, adevărate. Din punct de vedere funcțional, adică luând în considerare mobilurile generale ale conduitei și gândirii, există funcționări constante, comune tuturor vârstelor: la toate nivelurile, acțiunea presupune întotdeauna un interes care o declanșează, indiferent dacă este vorba de o trebuință fiziologică, afectivă sau intelectuală (în acest ultim caz, ea se prezintă sub forma unei întrebări sau probleme); la toate nivelurile, inteligența încearcă să înțeleagă sau să explice etc. Doar că, dacă funcțiile interesului, explicației etc. sunt deci comune tuturor stadiilor, cu alte cuvinte, „invariabile“ în calitatea lor de funcții, la fel de adevărat este că „interesele“ (prin opoziție cu „interesul“) variază considerabil de la un nivel mental la altul și că explicațiile particulare (prin opoziție cu funcția de a explica) sunt

forme foarte diferite, în funcție de gradul de dezvoltare intelectuală. Prin urmare, pe lângă funcțiile constante, trebuie să distingem structurile variabile: tocmai analiza acestor structuri progresive sau forme succesive de echilibru marchează diferențele sau opozițiile de la un nivel la altul al conduitei, de la sugar până la adolescență.

În consecință, structurile variabile vor fi formele de organizare a activității mentale, sub dublul său aspect, motor sau intelectual, pe de o parte, și afectiv, pe de altă parte, precum și conform celor două dimensiuni — individuală și socială (interindividuală). Pentru o mai bună clarificare, vom distinge șase stadii sau perioade de dezvoltare, care marchează apariția acestor structuri succesiv construite:

1. Stadiul reflexelor sau al montajelor ereditare, precum și primele tendințe instinctive (nutriție) și primele emoții.
2. Stadiul primelor deprinderi motorii și al primelor percepții organizate, precum și al primelor sentimente diferențiate.
3. Stadiul inteligenței senzorio-motorii sau practice (care este anterioară limbajului), al reglărilor afective elementare și al primelor fixări exterioare ale afectivității. Aceste prime trei stadii constituie perioada sugarului (până pe la 1 an și jumătate—doi ani), adică anterior dezvoltării limbajului și gândirii propriu-zise.
4. Stadiul inteligenței intuitive, al sentimentelor interindividuale spontane și al raporturilor sociale de supunere față de adult (de la 2 la 7 ani — sau a doua parte a „copilăriei mici”).
5. Stadiul operațiilor intelectuale concrete (debutul logicii) și al sentimentelor morale și sociale de cooperare (de la 7 la 11–12 ani).
6. Stadiul operațiilor intelectuale abstracte, al



formării personalității și al inserției afective și intelectuale în societatea adulților (adolescența).

Astfel, fiecare dintre aceste stadii este caracterizat prin apariția unor structuri originale, a căror construcție îl distinge de stadiile anterioare. Ceea ce este esențial în aceste construcții succesive subzistă, ca substructuri, pe parcursul stadiilor ulterioare, pe baza lor întemeindu-se caracterele noi. Aceasta înseamnă că, la adult, fiecare dintre stadiile anterioare corespunde unui nivel mai mult sau mai puțin elementar sau unuia superior în ierarhia conduitelor. Dar fiecărui stadiu îi corespund și caractere momentane și secundare, care sunt modificate prin dezvoltarea ulterioară, în funcție de necesitățile unei mai bune organizări. Fiecare stadiu constituie deci, prin structurile care îl definesc, o formă particulară de echilibru, iar evoluția mentală se realizează în sensul unei echilibrări tot mai accentuate.

Așadar, avem posibilitatea să înțelegem ce sunt mecanismele funcționale comune tuturor stadiilor. La modul foarte general, putem spune (nu doar comparând fiecare stadiu cu următorul, ci și fiecare conduită din interiorul oricăruia dintre ele cu conduita următoare) că orice acțiune — adică orice mișcare, gând sau sentiment — răspunde unei trebuințe. Copilul, la fel ca adultul, nu execută niciun act, exterior sau chiar total interior, decât mânat de un mobil, iar acest mobil se prezintă întotdeauna sub forma unei trebuințe (o trebuință elementară sau un interes, o problemă etc.). Or, așa cum a demonstrat Claparède, o trebuință este, de fiecare dată, manifestarea unui dezechilibru: există o trebuință când ceva din afara noastră sau din interiorul nostru

(în organismul nostru fizic sau mental) s-a modificat, fiind necesară reajustarea conduitei în funcție de această schimbare. Foamea sau oboseala, de exemplu, vor genera trebuința de hrană sau odihnă; contactul cu un obiect exterior va declanșa nevoia de joc, utilizarea lui în scopuri practice, sau va suscita o întrebare, o problemă teoretică; o vorbă a cuiva va stârni nevoia de a imita, a simpatiza sau va da naștere rezervei și opoziției, pentru că intră în conflict cu tendințele noastre personale. Și invers, acțiunea se termină odată cu satisfacerea trebuințelor, adică atunci când este restabilit echilibrul între faptul nou, care a declanșat acea trebuință, și organizarea noastră mentală așa cum era anterior apariției acestuia. A mânca sau a dormi, a te juca sau a-ți atinge ținta, a răspunde la o întrebare sau a rezolva problema, o imitație reușită, stabilirea unei legături afective, menținerea propriului punct de vedere sunt tot atâtea satisfaceri care, în exemplele precedente, vor pune capăt conduitei particulare suscitată de acea trebuință. Prin urmare, am putea spune că, în fiecare moment, acțiunea este dezechilibrată de transformările care se ivesc în lume (exterioară sau interioară) și fiecare conduită nouă constă nu doar în restabilirea echilibrului, ci și în necesitatea de a tinde spre un echilibru mai stabil decât cel din starea anterioară acestei perturbări.

Acțiunea umană constă tocmai în acest mecanism continuu și perpetuu de reajustare sau echilibrare. De aceea, putem considera că, în fazele sale de construcție inițială, structurile mentale succesive pe care le generează dezvoltarea sunt tot atâtea forme de echilibru, fiecare reprezentând un progres față de



cele precedente. Dar trebuie să înțelegem și faptul că acest mecanism funcțional, oricât ar fi de general, nu explică și conținutul sau structura acestor trebuințe diverse, de vreme ce fiecare dintre ele se raportează la organizarea nivelului respectiv. De exemplu, vederea aceluiași obiect va declanșa întrebări foarte diferite la un copil mic, încă incapabil de clasificare, și la unul mare, ale cărui idei sunt mai cuprinzătoare și mai sistematice. Interesele unui copil depind deci, în fiecare moment, de ansamblul noțiunilor achiziționate și de dispozițiile sale afective, de vreme ce ele tind să le completeze în sensul unui mai bun echilibru.

Înainte de a examina în detaliu dezvoltarea, trebuie deci să ne limităm la a discerne forma generală a trebuințelor și intereselor comune tuturor vârstelor. În această privință, putem afirma că orice trebuință se caracterizează prin două tendințe: 1. încorporarea lucrurilor și persoanelor în activitatea proprie a subiectului, deci „asimilarea“ lumii exterioare în structurile deja construite și 2. reajustarea acestora în funcție de transformările suferite, deci „acomodarea“ la obiectele externe. Din acest punct de vedere, toată viața mentală — la fel ca însăși viața organică — tinde să asimileze progresiv mediul ambiant, realizând această încorporare datorită unor structuri sau organe psihice, a căror rază de acțiune este din ce în ce mai largă: mai întâi, percepția și mișcările elementare (prehensiune etc.) permit apucarea obiectelor apropiate și în starea lor momentană, apoi memoria și inteligența practică oferă posibilitatea de reconstituire a stării lor imediat anterioare și, în același timp, de anticipare a

transformărilor viitoare. Ulterior, gândirea intuitivă întărește aceste două capacități. Inteligența logică, sub forma sa de operații concrete și, în fine, de deducție abstractă, încheie această evoluție, subiectul ajungând să stăpânească evenimentele cele mai îndepărtate în spațiu și timp. Astfel, la fiecare dintre aceste niveluri, spiritul îndeplinește aceeași funcție, cea de încorporare în el a universului, dar structura de asimilare variază, adică formele de încorporare succesive, de la percepție și mișcare până la operații superioare.

Asimilând astfel obiectele, acțiunea și gândirea sunt constrânse să se acomodeze la ele, deci să se reajusteze la fiecare variație exterioară. Putem numi „adaptare“ echilibrul acestor asimilări și acomodări: aceasta este forma generală a echilibrului psihic, iar dezvoltarea mentală, în organizarea sa progresivă, nu este nimic altceva decât o adaptare tot mai precisă la realitate. În cele ce urmează, vom studia concret etapele acestei adaptări.

## I. NOU-NĂSCUTUL ȘI SUGARUL

Perioada cuprinsă între naștere și achiziția limbajului este marcată de o dezvoltare mentală extraordinară. De cele mai multe ori, nici măcar nu bănuim cât este de importantă, ea nefiind însoțită de cuvinte, care ar permite urmărirea, pas cu pas, a progresului inteligenței și sentimentelor, așa cum se va întâmpla mai târziu, dar ea este cu adevărat decisivă pentru continuarea evoluției psihice: de fapt,